

Дівочий пансіон Маріанни Бондіні в освітньо-культурному середовищі Рівного (30–50-ті рр. ХІХ ст.)

У статті обґрунтовується місце дівочого пансіону М. Бондіні у формуванні освітньо-культурного середовища Рівного – повітового центру Волинської губернії (30–50-ті рр. ХІХ ст.). Підкреслюється роль як приватних ініціатив, так і учительського загалу місцевої гімназії у функціонуванні цього осередку освіти. Формулюється теза про заслугу пансіону в залученні до культурної взаємодії жіночого представництва із різних соціальних та етнорелігійних груп.

Ключові слова: освітньо-культурне середовище, місто Рівне, дівочий пансіон, Російська імперія.

У сучасному вітчизняному містознавстві усе ширшого звучання набувають проблеми соціокультурного розвитку населених пунктів. Найменш вивченим на цьому дослідницькому полі виступає формування освітньо-культурного середовища міст. Останнє вбачається у множинності духовних зв'язків представників міських громад, взаємодія яких проявляється в освітньому і ширше – культурному житті. Поміж таких компонентів освітньо-культурного середовища, як бібліотеки, театри, музеї, культурно-просвітницькі організації тощо найпершими увиразнилися навчальні заклади.

Активними учасниками освітньо-культурного довкілля виступають самі містяни – як у ролі творців, так і споживачів культурних благ. Важливим чинником його формування виступає й державна влада, в руслі політики якої розробляється, а згодом й реалізується низка освітніх і культурних проектів.

У першій третині ХІХ ст. в містах правобережних губерній Російської імперії – Київській, Подільській і Волинській, ще зберігалися доволі міцні традиції попередньої епохи Речі Посполитої, зокрема, домінування польської шляхти й функціонування польських навчальних закладів. Як відомо, російські школи як за мовою викладання, так і за навчально-виховним наповненням в містах Правобережної України були відкриті у 1832 р. – після поразки польського Листопадового повстання й заборони діяльності польських освітніх осередків. Оскільки державних російських шкіл було ще недостатньо, приватні ініціативи у шкільництві не відкидалися, зокрема, заснування приватних шкіл для хлопців, а особливо, в умовах фактичної відсутності

жіночої освіти, – для дівчат. Якщо долаючи бюрократичні перепони ентузіастам таки вдавалося ініціювати діяльність приватного навчального закладу, в такому разі картина освітньо-культурного життя окремо взятого міста набувала глибшого наповнення.

Автором цієї публікації робилися спроби з'ясувати роль навчальних закладів у формуванні освітньо-культурного середовища міських поселень Правобережної України імператорського періоду [1; 2]. Однак проблема участі приватних навчальних закладів у творенні освітньо-культурного довкілля ще не розроблялася, що власне її й актуалізує. У цій статті пропонуємо її розглянути на прикладі Рівного – повітового міста Волинської губернії, у якому в 30–50-тих рр. ХІХ ст. функціонував дівочий пансіон Маріанни Бондіні.

Окремі згадки про діяльність дівочого пансіону у Рівному знаходимо в «Исторической записке о Ровенском реальном училище 1832–1889» А. Анципо-Чикунського, яка вийшла друком у Києві в 1894 році [3, с. 55]. Численні факти з історії дівочих пансіонів першої половини ХІХ ст. в сусідній з Волинською – Київській губернії наводилися на сторінках авторитетного часопису «Киевская старина» (1900–1901 рр.) [4; 5]. Їх аналіз дозволяє провести певні паралелі із досліджуваним нами об'єктом міського освітньо-культурного середовища, знайти спільні чи відмінні риси у повсякденній діяльності приватних жіночих навчальних закладів.

У руслі інституційних підходів функціонування пансіону Бондіні побіжно аналізується у книжці дослідниці жіночої освіти на Волині Людмили Єршової [6]. Важливою для нашого

дослідження послужила монографія Олени Друганової, в якій розглядаються історико-педагогічні аспекти приватних ініціатив в освіті України [7].

Зазначимо, що джерельне підґрунтя цієї наукової розвідки склали архівні документи ділового характеру, а саме, канцелярії Рівненської гімназії, які зберігаються у держархіві Рівненської області (ф. 394) та канцелярії попечителя Київського навчального округу (перебувають на збереженні в Центральному державному історичному архіві України у місті Києві, ф. 442). До канцелярії попечителя, як відомо, надходила інформація про усі підлеглі цьому контролюючому відомству навчальні заклади.

За даними адміністрації Київського навчального округу у 1835 р. на території Волинської губернії нараховувалося три приватних дівочих пансіони із 48 ученицями (два в Житомирі і один у Луцьку) [6, с. 71; 8, с.246]. Відкриття ще одного дівочого пансіону у 1837 році у містечку Клевань, що розкинулося на півдорозі між Луцьком і Рівне, ініціювала дворянка римо-католицького віросповідання Маріанна Бондіні. Отримати дозвіл на функціонування приватного навчального закладу їй вдалося як підданій Російської імперії, а також завдяки свідоцтву про право приватно викладати і надавати освітні послуги [9, арк. 9; 10].

Із розрізнених архівних даних відомо, що на її утриманні перебувало п'ятеро дітей: дві дочки і три сина, яких, ймовірно усього, доводилося «виводити в люди» самотужки. Відомо, що доньки Бондіні навчалися у її пансіоні [11, арк. 126 зв.–127], а сини здобули середню освіту у Рівненській гімназії [12, арк. 71]. Очевидно не лише бажання заробляти на прожиття нелегкою педагогічною працею, а й намір дати відповідну освіту дітям послужили для утримувачки пансіону життєвим дороговказом.

Приватний пансіон дворянки М. Бондіні для дівчат благородного походження утримувався за рахунок плати за навчання. За тих, хто перебував на повному забезпеченні із харчуванням та проживанням, батьки повинні були платити по 150 руб. сріблом, а за тих, хто не потребував житла і щодня після занять повертався додому, віддавали удвічі меншу суму. Вартість навчання і перебування у пансіоні були доволі високими, і лише заможні люди із числа переважно місцевої шляхти були спроможні на такі витрати заради,

як сподівалися, перспективнішого майбутнього своїх доньок. Тому на перших порах бажання навчатися у цьому закладі змогли реалізувати лише тринадцять дівчат [13, арк. 9]. Віковий ценз для учениць складав 9–18 років [14, арк. 126 зв.–129]. Засвоєння програми навчання, яка відповідала гімназійному курсу, було розраховано на два роки, а з підготовчим класом перебування у пансіоні подовжувалося ще на один рік. Переважно у пансіоні викладали гімназійні вчителі, а для засвоєння пройденого матеріалу і допомоги у побутових справах утримувачка закладу наймала гувернанток.

Вибір навчальних предметів був традиційний для навчальних жіночих закладів такого типу: Закон Божий, російська, французька, польська мови, рукоділля, арифметика, німецька мова, чистописання, малювання, музика. Саме в такій послідовності подавався їх перелік у офіційних свідоцтвах про закінчення курсу навчання у пансіоні Бондіні, що мало б засвідчувати пріоритети тих чи інших знань [15, арк. 18]. Зазначимо, що вивчення російської мови і викладання нею інших предметів вважалося незаперечним [16, арк. 103 зв.], але у повній мірі реалізувати розпорядження Міністерства народної освіти на цей рахунок було складно. Адже рідною мовою переважної більшості панянок благородного походження, до того ж римо-католицького сповідання (див. табл. 2), залишалася польська. Однак одноосібно вирішувати це питання місцевим дирекціям гімназій було заборонено, оскільки влада намагалася уніфікувати навчальний процес по всій території Російської імперії. Ось чому спроба директора гімназії Г. Фовинського у 1840 р. скоригувати навчальне навантаження у пансіоні Бондіні таким чином, щоб за рахунок другорядного предмету – рукоділля, більше часу було відведено на вивчення російської мови, не була підтримана в Києві [17, арк. 4].

Загалом адміністрація місцевої гімназії, як орган, покликаний контролювати діяльність цього навчального закладу, намагалася змістити навчально-виховні пріоритети підопічних Бондіні насамперед у бік засвоєння навичок зовнішнього лиску та прищеплення добрих манер. Від утримувачки пансіону вимагалася більше уваги звертати на «наружные приемы воспитания: чтобы ученицы умели прилично и благородным образом стоять, сидеть, идти и кланяться»

[18, арк. 61]. У цьому простежувався погляд на жіночу освіту для представниць привілейованих прошарків населення, як підготовку до світського та сімейного життя [6, с. 55]. І все ж гімназійну адміністрацію турбувало й те, щоб дівчата активніше долучалися до книжкової культури. Для цього потрібно було мати шкільну бібліотеку, яка на перших порах тут була відсутня. Слабо використовувалася й наочність, представлена лише глобусом та атласом, та й то на французькій мові. Однак треба мати на увазі, що жіноча освіта робила лише перші кроки, залучаючи до освітньо-культурного середовища поки що поодиноких представниць жіночої статі.

Таким чином, вже на першому, Клеванському етапі діяльності дівочого пансіону М. Бондіні (1837–1839), цей заклад консолідував зусилля його утримувачки, тих, хто там навчався і викладав, батьків учениць, та й власне тих мешканців цього волинського містечка, які забезпечували його життєдіяльність.

Услід за гімназією, у серпні 1839 року Бондіні переводить свій пансіон до повітового міста Рівного. Зазначимо, що цей переїзд позитивно позначився на діяльності пансіону: зросла чисельність учениць (див. дані табл. 1), з'явилася врешті можливість звернути увагу на комплек-

тування шкільної книгозбірні. Непоганими, як видається, на перших порах виглядали і житлові умови: утримувачка пансіону домовилася про вигідне для нього приміщення в будинку рівненського городничого [19, арк. 1]. Як і раніше, в навчальному процесі дівачого пансіону у Рівному активно використовувався потенціал восьми учителів і двох священослужителів, які викладали Закон Божий у місцевій гімназії. Згідно із розпорядженнями Міністерства народної освіти, щороку попечитель округу затверджував одного із учителів відповідальним за нагляд над пансіоном [20, арк. 1]. Що турбувало утримувачку цього навчального закладу у першу чергу, так це неможливість обзавестися помічницями в роботі на довгостроковий період.

Задіяних в освітній сфері жінок по всій Російській імперії було ще обмаль. Правилами про домашніх наставників і вчителів заборонялося навіть тим, хто вже мав свідоцтва про освіту, викладати вдома, чи то у приватних пансіонах без офіційного на те дозволу [21, с. 675]. Для цього потрібно було скласти спеціальний екзамен, спочатку – лише в університеті св. Володимира у Києві [22, арк. 43], а згодом і у місцевих гімназіях чи дворянських повітових училищах, й отримати відповідне свідоцтво [23, арк. 2].

Таблиця 1

Чисельність та соціальний склад учениць пансіону М. Бондіні

Соціальне походження	1837 р.	1841 р.	1844 р.	1849 р.	1851 р.
із дворян	12	—	37	14	26 (разом із чиновницьких родин)
із духовенства	1	—	1	2	2
із купців	—	—	-	3	5 (разом із родин різних податних станів)
із військових	—	—	2	2	—
із учительських родин	—	—	-	3	—
із вільновідпущених (селяни)	—	—	1	-	—
із іноземців	—	—	5	3	—
невизначене походження (документи знаходилися в дирекції гімназії)		29		8	—
Разом	13	29	46	34	33

Складено за: ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 11, арк. 8; ф. 394, оп. 1, спр. 43, арк. 126 зв. –129, 239, 251.

У першій половині навчального 1839–1840 рр. помічницями Бондіні були дві класні дами – Анеля Шандергаус, яка мала свідоцтво Пінського повітового училища на початкове навчання дітей на основі Положення від 11 грудня 1834 р., і Анна Морозова [24, арк. 2, 3]. Плинність кадрів спонукала утримувачку пансіону вже на початку 1840 р. самотужки шукати наставниць для своїх підопічних. Довелося зібрати інформацію про приватних учительок усієї місцевої округи. Таким чином вдалося запросити англійку Софію Колондр, яка виховувалася в Парижі. Вийшовши з родичкою у 1835 році до Варшави, вона почала давати приватні уроки дітям місцевих військових чинів. Один із них запросив англійку до Дубна на Волинь, де вона упродовж чотирьох років працювала гувернанткою у різних сім'ях місцевої знаті, а згодом займалася вихованням дітей двох поміщиків Луцького повіту. Про вразливість і незахищеність прав приватних учительок-іноземок свідчить той факт, що від літа 1839 р. Софія Колондр майже півроку жила без документів, оскільки житомирський поліцеймейстер взяв у неї закордонний паспорт для обміну на російський і не повернув. М. Бондіні не мала права без відповідних документів брати іноземку для викладання у своєму пансіоні, й тому пояснювала адміністрації гімназії, що взяла її для «домашнього розговора на французьком языке и для присмотра (учениць – О. П.)» [25, арк. 13]. А от вчитель французької мови на прізвище Боні, схоже теж іноземець, мав дозвільні документи на приватне викладання, що забезпечувало йому у дівочому пансіоні нормальні умови для роботи [26, арк. 49].

Утримувачка дівочого пансіону робила спроби залучити до викладання й нечисленні педагогічні кадри, які готувалися в самій Російській імперії. У 1841 році їй вдалося підшукати випускницю Петербурзького патріотичного інституту Резунову для підготовки учениць до уроків російської, французької та німецької мов «для большего усовершенствования в знании таковых и вообще смотрении за оными» [27, арк. 28]. Однак незаміжні класні дами швидко знаходили собі шлюбну пару, як от і Резунова, і знову Бондіні змушена була приступати до пошуку нових помічниць.

Слід відзначити, що М. Бондіні користувалася бездоганною репутацією у гімназійного начальства. Саме тому до пошуку гувернанток

підключалася й адміністрація Рівненської гімназії, скеровуючи свої запити насамперед до канцелярії попечителя округи [28, арк. 3]. Між тим вибір кандидаток був обмежений. Куди тільки не зверталася М. Бондіні за посередництва директора Ровенської гімназії – і до адміністрації Харківської та Київської гімназій, і безпосередньо до Полтавського й Варшавсько-Олександрівського інституту благородних дівич [29, арк. 55, 68]. При цьому приватним учителькам пропонувалася належна оплата праці – щорічно 600–700 руб. асигнаціями із безкоштовним харчуванням, житлом і прислугою [30, арк. 62 зв.]. І знову доводилося зупиняти свій вибір на чужинках, як скажімо, у 1843 р., запросивши на роботу гувернантками дворянку Емілію Ольшевську та молододу особу із Женеви Жанну Жюмод. З часом з'являються помічниця, навчені вже особисто: декілька випускниць пансіону зголосилися займатися підготовкою учениць до уроків [31, арк. 81–81 зв.]. На довше затримались у Бондіні «обучающие гувернантки» Олександра Желлі, яка здобувала освіту в будинку працелюбства у С.-Петербурзі, і Евеліна Савицька, яка навчалася у Крондштадтському жіночому пансіоні. Обидві були доньками нижчих військових чинів і римокатолицького сповідання [32, арк. 139].

Наведені факти, на наш погляд, яскраво демонструють, що дівочий пансіон у Рівному, який безумовно програвав місцевій чоловічій гімназії в чисельності учениць, матеріальному та й кадровому забезпеченні, таки «притягував» до себе жіноцтво, спрагле до знань чи до педагогічної праці. Не забуваймо, приватні пансіони надавали шанс отримати освіту тим, кому державна школа у цьому ще відмовляла, й у першу чергу це стосувалося дівчат.

Таблиця 2

Релігійна приналежність учениць пансіону М. Бондіні

Роки	1844 р.	1849 р.	1851 р.
православні	6	4	13
католики	39	30	19
лютерани	1	-	-
іудеї	-	-	1
Всього	46	34	33

Складено за: ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 43, арк. 126 зв.–129, 239, 251.

Відомо, що з метою уніфікації та стандартизації освіти засновувалися зразкові приватні дівочі пансіони, на утримання яких виділяла кошти й держава. Вони мали з'явитися у всіх трьох правобережних губернських центрах, а також у Рівному та Вінниці [33, с. 70]. Схоже, що в Рівному такий навчальний заклад так і не відкрився, а лакуну жіночої освіти успішно опанував приватний пансіон благородних дівичь М. Бондіні.

Звернемо увагу, що дівочий пансіон у першу чергу надавав освіту дівчатам дворянського походження. Та все ж, як засвідчують статистичні дані, наведені у таблиці 1, його двері були відкриті й для доньок священників, військових, чиновників (у тому числі й учителів місцевої гімназії), іноземців, купців і навіть вільновідпущених селян. У першій половині 50-х рр. питома вага осіб недворянського походження складала 20% [34, арк. 251]. Особливо тішила присутність дівочого пансіону у Рівному гімназійних учителів, оскільки їхні доньки могли отримати належну освіту, не пориваючи зв'язку із родинним оточенням. Чи не тому адміністрація Рівненської гімназії по-справжньому уболівала за долю підконтрольного жіночого навчального закладу і йшла назустріч Бондіні у вирішенні повсякчасних проблем життєдіяльності її пансіону.

Наприкінці 1840 – початку 1850-х рр. утримувачка пансіону зіткнулася зі значними матеріальними труднощами. Щоб зберегти стабільний чисельний склад вихованок, до пансіону приймали дівчат й із малозабезпечених сімей, відтак повної платні за їх перебування у пансіоні Бондіні не отримувала [35, арк. 251 зв.]. До того ж підросали власні діти, утримання яких потребувало усе більше коштів. У жовтні 1849 р. директор гімназії доповідав київському генерал-губернатору, у віданні якого перебував і Київський навчальний округ, що підлеглі йому учителі зголосилися безкоштовно викладати в дівочому пансіоні упродовж усього навчального року. При цьому наголошував, що «существование пансиона не так важно для помещиков Ровенского уезда, имеющих по большей части средства воспитать детей своих и в других городах, как для чиновников, а именно, для учителей ... гимназии» [36, арк. 237]. Звертався директор гімназії і до почесного попечителя гімназії надворного радника А. Корчинського з проханням виділити кошти для покращення матеріального

становища родини Бондіні із сум, зібраних для допомоги бідним гімназістам. Писав пояснюючі записки директор гімназії й до Рівненського городничого правління про неможливість Бондіні вчасно розрахуватися за оренду приміщення для пансіону [37, арк. 71, 95]..

Скупі на емоції офіційні документи не дозволяють відчувати у повній мірі, наскільки приязне відношення до Бондіні за започатковану нею добру справу демонстрували рівняни. Однак їх масив засвідчує про те, що ця мужня жінка викликала повагу як у київських високопосадовців, так і в очільників міста. Так, допомогти Бондіні зголосився власник міста князь Любомирський, який підшукав для пансіону підходяще приміщення та виклав за його річну оренду 200 руб. [38, арк. 237]. Між тим із Києва надійшов дозвіл про безкоштовне утримання в гімназії одного із синів Бондіні – учня другого класу гімназії – Ігнатія Бондіні [39, арк. 64].

Та все ж улітку 1855 року дворянка Бондіні змушена була закрити дівочий пансіон у Рівному [40, арк. 32 зв.], який на той час мав офіційний статус приватного закладу 2 розряду для благородних дівичь на правах повітових училищ. Довелося змінити і місце проживання, оселившись у сусідньому Острозі. Однак і там її не полишала думка про педагогічну працю. Зібравши усі потрібні документи, на початку 1858 р. вона отримала дозвіл на відкриття дівочого пансіону у цьому повітовому центрі. Його діяльність Бондіні планувала організувати, скриставшись добре зарекомендованою програмою рівненського дівочого пансіону. Окреслена ціль залишалася незмінною: «приготовить малолетних девиц свободного состояния и преимущественно детей чиновников к дальнейшему образованию, а для детей недостаточного состояния, не имеющим средств на поступление в высшие учебные заведения, дать способ получить и окончательное воспитание, основанное на правилах веры и нравственности» [41, арк. 4].

Без сумніву, бездоганна репутація Бондіні, як педагогічної сподвижниці, мала сприяти їй і в Острозі. Однак у жовтні 1858 р. до неї надійшло запрошення від мешканців Рівного на попередніх умовах поновити діяльність дівочого пансіону у цьому місті. Десять поважних осіб із титулами баронів, князів, чиновників різного рангу, учителів хотіли бачити цю мудру жінку

наставницею своїх тринадцяти доньок, й Бондіні дає згоду. І знову ж таки, без жодних зволікань, що не було притаманне бюрократичній імперській машині, вона отримує усі потрібні дозволи на педагогічну працю в Рівному, які надійшли від попечителя округу, волинського губернатора і врешті київського генерал-губернатора [42, арк. 15, 16, 18, 19].

Із невідомих нам причин поновлення діяльності дівочого пансіону М. Бондіні у Рівному залишилося нереалізованим. Можна лише здогадуватися, що цьому завадило чи то вже літній вік цієї жінки, чи стан здоров'я, а чи якісь інші житейські проблеми. Однак її повернення до Рівного очікували містяни, адже дівочий пансіон встиг пустити тут міцне коріння.

Підсумовуючи, підкреслимо, що дівочий пансіон Маріанни Бондіні майже два десятиліття функціонував у Рівному. Зазвичай така довготривала протяжність діяльності жіночих приватних навчальних закладів була не характерною для міських поселень Правобережної

України, і може служити доказом відданості цій справі її утримувачки. За приблизними підрахунками, за увесь період діяльності (1837–1855) пансіону, він дав пугівку в життя близько чотирьом сотням дівчат. Важливим було те, що малоїмущі з них, які потребували праці, таки могли її підшукати. На підставі офіційних свідоцтв, які видавалися випускникам цього навчального закладу, можна було скласти екзамен в гімназії на право викладати в приватний спосіб – чи то у пансіонах, чи то в домашніх умовах. Адже свідоцтва про закінчення приватних шкіл прирівнювалися до документів державних шкіл. Відзначимо, що нелегку працю домашніх учительок вихованки пансіону Бондіні таки обирали, як скажімо донька місцевого православного священика А. Левицька [43, арк. 2].

Нарівні з гімназією та приходським училищем, дівочий пансіон М. Бондіні в 30–50-тих рр. XIX ст. став невід'ємним елементом освітньо-культурного середовища Рівного, у якому тепер з'явилося й жіноче освічене представництво.

Джерела та література

1. Прищепя О. П. Участь навчальних закладів у формуванні міського освітньо-культурного простору у другій половині XIX – на початку XX ст. (на прикладі Рівненського реального училища) / О. П. Прищепя // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Зб. наук. праць. Випуск 21. – Рівне, 2011. – С. 273–283.
2. Прищепя О. П. Вплив навчальних закладів на формування культурного довкілля міст Волині (XIX – початок XX ст.) / О. П. Прищепя // Слов'янський вісник: зб. наук. праць. Серія «Історичні та політичні науки» / Рівненський державний гуманітарний університет, Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного університету. – Випуск 16. – Рівне, 2013. – С. 58–64.
3. Анципо-Чикунский А. А. Историческая записка о Ровенском реальном училище 1832–1889 / А. А. Анципо-Чикунский. – К., 1894.
4. А. А. [Андрієвський А.]. К истории женского образования в Киевской губернии (Архивная справка) / А. А. // Киевская старина. – 1900. – Март. – С. 151–153.
5. Доманицкий В. К истории частных пансионеров в Киевской губернии в начале XIX ст. / В. Доманицкий // Киевская старина. – 1901. – Июнь. – С. 450–459.
6. Єршова Л. М. Жіноча освіта на Волині: Монографія // Л. М. Єршова. – Житомир: Полісся, 2006. – 488 с.
7. Друганова О. М. Приватна ініціатива в освіті України (Історико-педагогічний аспект): Монографія / О. М. Друганова. – Харків: ДИВО, 2008. – 556 с.
8. Иконников В. С. Киев 1654–1655 гг.: Исторический очерк / В. С. Иконников. – К., 1904.
9. Держархів Рівненської області (далі ДАРО), ф. 394, оп. 1, спр. 11.
10. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание второе. – Т. XII. – 1828. – № 21501. – С.Пб., 1830. – С. 1097–1127.
11. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 43.
12. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 82.
13. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 11.
14. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 43.
15. Там само.
16. Там само.
17. Там само.
18. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 9.
19. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 43.
20. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі ЦДАК України), ф. 707, оп. 7, спр. 24.
21. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание второе. – Т. IX. – Отделение первое. – 1834. – № 7240. – С.Пб., 1835. – С. 675.

22. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 4.
23. ДАРО, ф. 394, оп. 2, спр. 67.
24. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 43.
25. Там само.
26. Там само.
27. Там само.
28. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 58.
29. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 43.
30. Там само.
31. Там само.
32. Там само.

33. Шандра В. С. Мережа освітніх інституцій та модернізація функцій освіти в Правобережній Україні в 30-х рр. XIX ст. / В. С. Шандра // Волинські

Афіни. 1805–1833: Зб. наук. праць / Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка; під ред. С. Маковського і В. Собчука. – Тернопіль: «Богдан», 2006. – С. 63–72.

34. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 43.
35. Там само.
36. Там само.
37. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 82.
38. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 43.
39. ДАРО, ф. 394, оп. 1, спр. 82.
40. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 21, спр. 25.
41. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 24, спр. 39.
42. Там само.
43. ДАРО, ф. 394, оп. 2, спр. 67.

Елена Прищепя

Женский пансион Марианны Бондини в образовательно-культурной среде Ровно (30–50-е гг. XIX в.).

В статье обосновывается место женского пансиона М. Бондини в формировании образовательно-культурной среды Ровно – уездного центра Волынской губернии (30–50-е гг. XIX в.). Подчеркивается значение как частных инициатив, так и учительского состава местной гимназии в функционировании этого очага просвещения. Формулируется тезис о заслуге пансиона в приобщении к культурному взаимодействию женского представительства из различных социальных и этнорелигиозных групп.

Ключевые слова: образовательно-культурная среда, город Ровно, женский пансион, Российская империя.

Olena Pryshchepa

Mariana Bondini's Boarding School for Girls in the Educational and Cultural Environment of Rivne (30s-50s of the 19th c.)

This article explains the role of Mariana Bondini's Boarding School for Girls in the formation of the educational and cultural environment of Rivne, a provincial (povitovyi) center of Volyn huberniya (30-50s of the 19th c.). The author underlines the role of private initiatives as well as of the teaching staff of local gymnasium in the activities of the boarding school. The article draws a conclusion about the importance of this educational establishment in the involvement of females from different social, ethnical, and religious groups into cultural interrelationships.

Key words: educational and cultural environment, Rivne, boarding school for girls, Russian Empire.